КОРОТКА ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Садиба письменника і громадського діяча М.М. Коцюбинського

середина – друга половина XIX століття

ПАМ'ЯТКА ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ, охоронний № 020001-Н

м. Вінниця, вул. Бевза, 15

Михайло Михайлович Коцюбинський (17.09.1864р., Вінниця-25.04. 1913р.,Чернігів) український письменник, громадський діяч, голова «Просвіти» в Чернігові. Займав активну громадянську позицію, пропагував революційні та самостійницькі ідеї. Є одним із найоригінальніших українських прозаїків. У творчому літературному доробку має поезію, переклади, нариси, найбільших здобутків досяг у художній прозі. Одним із перших в українській літературі усвідомив потребу її реформаторства в напрямі модерної європейської прози. Мовна практика Коцюбинського - один із яскравих прикладів широкого підходу до розвитку української літературної мови. Не заперечуючи ваги різних її стилів, слів-новотворів, оригінальних виразів, конструкцій, він головним джерелом збагачення мови літератури вважав загальнонародну розмову.

Садиба письменника і громадського діяча М.М. Коцюбинського у м. Вінниці є пам'яткою історії національного значення, занесена до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Це один з перших літературно-меморіальних музеїв України. Знаходиться в історичній місцині Замостя, на лівому березі р. Південний Буг.

Ще в середині XIX ст. місто Вінниця було безсистемно розкидане по горбах обабіч р. Південний Буг, включало правобережне - Нове місто, лівобережне – Старе місто та Забужжя або Замостя. Ці частини міста з'єднувались через острів Кемпа за допомогою двох дерев'яних мостів. На той час територія Замостя була майже безлюдною околицею міста, частина якої відносилась до Вінницького повіту, частину займали баштани, ярмарки.

У 20-ті роки XIX ст. дід Михайла Коцюбинського (по матері)Максим Абаза, вінницький міщанин,придбав ділянку землі на цій території орієнтовною площею 60 га,збудував там хутір, який назвав «Абазівка».

На хуторі було сім будівель, серед яких хата, комора, стайня з возовнею і дровником, хлів, клуня, шопа й стодола. Був також колодязь. У 1863 році дочка Максима Абази Ликера вийшла заміж і оселилася в Абазівці, отримавши половину хутора як посаг, разом із чоловіком Михайлом Матвійовичем Коцюбинським. Іншу половину отримала її сестра. В 60-х роках XIX ст. садиба обмежувалась ярмарковою площею з півдня, садибою сестри з заходу та Липовецьким шляхом зі сходу. 17 вересня 1864 року в подружжя народився син Михайло.

У 1866р., за 2 км від центру міста закінчується будівництво залізниці Київ – Одеса. Вінниця опиняється на одному з найважливіших залізничних шляхів країни, дорога до якого пролягла через Замостя. Обабіч цього головного шляху (на той час вул. Великої Олександрівської, зараз – пр. Коцюбинського) розвивається лівобережна частина міста, територія забудовується. Садиба Коцюбинських опинилась біля цієї дороги, і з цього часу уже в межах міста. Внаслідок розвитку промислового та фінансового капіталу Вінниця на поч. XX ст. стає значним адміністративним та діловим центром. В цей час місто впорядковується: центральні вулиці забруковані, тротуари вимощені цеглою або цементними плитами, розбито міський парк.

До 1897 року, з деякими перервами, Михайло Коцюбинський проживав у вінницькій садибі, тут пройшли його дитячі роки. Однак у 1872 році його батько, який працював секретарем у Вінницькому повітовому суді, залишився без роботи. Царським указом повітові суди було ліквідовано. З цього часу сім'я Коцюбинських мешкає у селах і містечках Поділля: Бар, Кукавка, Станіславчик, Пиків.

Освіту М. Коцюбинський здобував у Барському народному училищі та Шаргородській духовній школі, з 18-ти років почав працювати репетитором у сім'ях багатих вінничан. Користувався авторитетом серед населення міста, у 1888 році його було обрано гласним міської думи. У вінницький період написав низку поезій, повісті та оповідання, переклав українською мовою дві поезії Г. Гейне, вірші А. Міцкевича, Е. Ожешко, М. Вагнера, Г. Потапенка, Ф. Достоєвського, російською - І. Франка.

Окрім М.Коцюбинського, у цьому будинку народився його первісток – Юрій Коцюбинський та племінниця – Михайлина Коцюбинська (1931-2011 рр.), лауреат Національної премії України ім. Т.Шевченка (2005р.), донька його молодшого брата Хоми.

На Поділлі М.Коцюбинський прожив 33 роки. Коцюбинські продали хату і садибу у Вінниці у 1897 році та виїхали до Чернігова, більше до Вінниці письменник не повертався. Після того будинок мав кількох власників. Після революції будинок був націоналізований. З 1923 по 1926 рр. будинок орендував житлокооператив. Протягом багатьох років будинок не ремонтували і ліва половина його зовсім поруйнувалась. В правій, напівзруйнованій половині й добудові, що її побудував один із власників, мешкало три родини.

25 вересня 1924 року за Постановою Подільського губревкому хату М.М. Коцюбинського оголошено пам'яткою старовини і взято під державну охорону.

З 8 листопада 1927 року садиба почала функціонувати як Вінницький літературно-меморіальний музей М.М.Коцюбинського. Цій події передувала велика робота. В 20-ті роки лектор укрпедтехнікуму О.В. Троцюк разом із

студентами розшукав будиночок, в якому жила сім'я Коцюбинських. У 1926 р. при Вінницькому окрвиконкомі, відповідальним секретарем якої був керівник Вінницької філії Всеукраїнської Академії Наук і науково-краєзнавчого «Кабінету виучування Поділля», відомий історик В.Д. Отамановський, було створено комісію для увічнення пам'яті М.Коцюбинського. Комісія організувала збір власних речей письменника, документальних матеріалів, пов'язаних з його життям і діяльністю, запис спогадів про нього тощо. Також комісія підготувала ілюстровані видання повістей «Фата Моргана» і «Тіні забутих предків», видала кілька брошур про життя і творчість їх автора.

Х. М.Коцюбинський, молодший брат письменника, котрий приїхав до Вінниці взимку 1925 року, доклав багато зусиль, щоб відремонтувати й реставрувати хату, впорядкувати садибу. Він став першим директором новостворенного музею (1927-1934 рр.), першим автором експозиції. В музеї також працювали його дружина Катерина, син Михайла Коцюбинського Роман.

В період ІІСвітової війни нацисти влаштували у приміщенні музею авторемонтну майстерню, знищили музейну експозицію, зокрема картини, графічні ілюстрації до творів М. Коцюбинського, документи, книги, оригінали фотографій, скульптуру та меблі. Загинули також і музейні фонди: оригінальні фотографії, рукописи, оригінали листів, цінні книги тощо.

У квітні-березні 1944 р. після визволення м. Вінниці від окупантів експозиція була відновлена, музей знову почав функціонувати. Матеріали знаходяться в фондах музею.

У 1997 році з метою збереження цінних деревних і кущових насаджень садибі був наданий статус комплексної пам'ятки природи місцевого значення, також об'єкта природно-заповідного фонду Вінницької області. Тут збереглися старі дерева: біля причілку хати дві старі липи, в саду дві груші-глеки, посаджені ще дідом Максимом Абазою. Також тут ростуть привезені М.М.Коцюбинським із Криму тамарикс та вічнозелена магонія подуболиста, дерева і кущі, посаджені працівниками музею, зокрема: туя, калина, агава тощо. Природо-охоронна площа музею-садиби становить 0,6 га.

В сучасних межах садиби збереглись об'єкти : меморіальні - хата, комора, сторожка, сад. На території знаходиться адміністративний будинок музею, який побудований на поч. ХХ ст. і в якому раніше знаходилась бібліотека, також пам'ятник сину М.М. Коцюбинського – Юрію, який тут народився. Встановлений у 1970-х р., автор пам'ятника - скульптор Флоріан Абрамович Коцюбинський, син молодшої доньки письменника Ірини.

Мистецтвознавець Н. Козерацька

Літературні джерела:

1. Вінниця.І сторичний нарис. – Вінницьке книжково-газетне видавництво,1964. –С.69-70.

2.Вінниця. Історичний нарис. Гол. редактор проф. Подолинний А.М.- Вінниця, Книга-Вега.2007–С.117-118.

3. Вінницький літературно-меморіальний музей М.Коцюбинського. Путівник по музею. – Вінницьке обласне книжково-газетне видавництво, 1961. – 71с.

4. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. - К., 1972.– С.38-39,102-103.

5. Ласкава зірка України: Життя і творчість М.Коцюбинського в спогадах сучасників / Л.В. Любацька - Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – 256 с.

6. Музей-садиба Михайла Коцюбинського / колектив авторів: Л. Квятковська, В. Сторожук, Н. Єременко, Л. Запірченко, В. Циганюк (відповідальний за випуск) – ВАТ «Вінницька облдрукарня», 1997. – 14 с.

7. Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця / ред. кол. Тому Зводу пам'яток іст. та культ. України у Вінницькій обл.. : Ю.А. Зінько, А.М. Подолинний. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – С.73-74.

8. Пам'ятні місця Вінниччини. Путівник. - Одеса, Маяк, 1968. –С.16.